

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

***Türkiye’de Uluslararası İlişkiler
Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi
Tutanakları
(19-21 Nisan 2007)***

**Türkiye’de Düşünce Kuruluşları ve
Uluslararası İlişkiler Disiplini**

Serhat Güvenç

Yrd. Doç. Dr., Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği’ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*’de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Türkiye’de Düşünce Kuruluşları ve Uluslararası İlişkiler Disiplini*

Serhat GÜVENÇ**

Bu oturumun başlığı, “Üniversitede Dışından Uluslararası İlişkilere Bakmak”. Bu bağlamda üniversiteden birisi olarak üniversite dışından uluslararası ilişkilere bakan düşünce kuruluşları üzerine konuşma için tercih edilmiş olmam en azından bana ilginç geliyor. Kısaca bu konuya ilgimin nasıl başladığını aktarmak isterim. Nisan 2004’de Marmara Üniversitesi’nde görevli bir kaç uluslararası ilişkiler akademisyenin başını çektiği bir grupla Türkiye’de o güne dek üzerinde durulmamış olan sivil toplum ve dış politika ilişkisi üzerine bir derleme projesi başlatıldı. Gerçi bu çalışmada benden başlangıçta Türk-Yunan ilişkilerinde sivil toplumun rolü gibi bir katkı planlanmıştı. Ancak Yunanistan’da yeni işbaşına gelen Karamanlis hükümetinin iki ülke ilişkilerine herhangi bir yeni açılım getirmedeki isteksizliği, biraz da uzun süredir aynı konuda çalışmanın getirdiği kişisel bıkkınlık nedeniyle, doyurucu bir çalışma imkanı olacağından emin değildim. Öte yandan o dönemde düşünce kuruluşları daha ilginç ve verimli bir çalışma konusu olmaya adaydı. Özellikle Kıbrıs’ta yaşanan Annan Planı referandum süreci ile Irak Savaşı, Türk düşünce kuruluşlarının sayısında deyim yerindeyse patlamaya yol açmış ve bu tür kuruluşların görünürlükleri önemli ölçüde artmıştı.

Bu gelişmeye karşın literatürde Türk düşünce kuruluşlarına ilişkin neredeyse derin bir sessizlik hüküm sürüyordu. Bunun ilk düşünce kuruluşlarının ortaya çıktığı 1960’ların ilk yarısından beri süregelen bir sessizlik olduğu, araştırmanın hemen başında ortaya çıktı. Basılı kaynak kısıtlılığı nedeniyle, araştırmada düşünce kuruluşlarında görev almış kişilerle yapılan yüzyüze mülakatlara ağırlık verildi. Toplam dokuz kişiyle mülakat yapıldı. Çalışma bir kitap bölümüne dönüştükten sonra, Türk düşünce kuruluşlarının ilk örneği sayılan Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti’ne (bugünkü Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı’nın – TESEV - öncüsü kabul edilebilir) yer verilmediği yorum ve eleştirileri, araştırmanın bundan sonraki yönünü de

* Bu bildiri ilk olarak “Türkiye’nin Dış Politikası ve Düşünce Kuruluşları” başlığıyla, Semra Cerit-Mazlum ve Erhan Doğan (der.), *Sivil Toplum ve Dış Politika: Yeni Sorunlar, Yeni Aktörler*, İstanbul: Bağlam Yayınevi, 2006, s. 159-180, derlemesinde yayımlanmıştır. Söz konusu kitap bölümünden türetilen, güncellenmiş ve tamamlayıcı bir metin olan bu bildirinin *Uluslararası İlişkiler Dergisi*’nde yayımlanmasına izin veren derleme editörlerine ve yayıncısına teşekkür ederim. Bu çalışmada sadece tamamlayıcı bilgi ve yorumlar için dipnot kullanılmıştır. Diğer referanslar için özgün çalışmaya başvurulması önerilir.

** Yrd. Doç. Dr., Bilgi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kuştepe Kampüsü, Şişli 34387 İstanbul. E-posta: serhatg@bilgi.edu.tr

büyük ölçüde belirledi. Bu çerçevede, başlangıçta gerçekleştirilen mülakatlara ek olarak Ağustos 2005’de Prof. Dr. Memduh Yaşa ve Prof. Dr. Erdoğan Alkin ile tamamlayıcı nitelikte görüşmeler yapıldı. Bu görüşmeler Soğuk Savaş dönemi Türk düşünce kuruluşlarına ilişkin önemli ipuçları sundu.

Düşünce kuruluşlarını dış politikada çözüm ve siyaset önerileri geliştiren diğer aktörlerden ve/veya örgütlenmelerden (baskı ve çıkar grupları gibi) ayırtılabilmek güçtür. “Düşünce kuruluşu nedir?” sorusuna net ve doyurucu bir yanıt verilmesini sağlayacak yerel ya da uluslararası ölçütler bulunmamaktadır. Dolayısıyla Türkiye örneğinde kendini bu ve benzeri sıfatlarla tanımlayan tüm kurumlar bu çalışma kapsamında düşünce kuruluşu olarak değerlendirilmiştir. Yapı veya statü ayırımına girilmeden, dış politika (ve/veya güvenlik) konularında araştırma ve analiz yapma ve çözüm/siyaset önerme iddiasıyla yola çıkan, sivil toplum örgütü (STK) ya da kâr amaçlı ticari kuruluş statüsünde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar ile askeri ve sivil bürokrasiye bağlı araştırma merkezleri çalışma kapsamına alınmıştır.

Tanımlamaya ilişkin zorluklara ek olarak, İngilizce “think-tank” sözcüğünün Türkçe karşılığı konusunda bir görüş birliği de yoktur. “Düşünce kuruluşu,” “düşünce üretim merkezi,” “akıl küpü,” ve “düşünce deposu” bu amaçla kullanılan bazı karşılıklar. Görece daha yaygın kullanıldığı gözlenen “düşünce kuruluşu” ifadesi en azından bu çalışmada İngilizce “think-tank”e en uygun karşılık olarak benimsenmiştir. Son olarak Türkiye’de düşünce kuruluşlarının büyük ölçüde stratejik araştırma merkezleri ile özdeşleştiğini anımsatmakta da yarar vardır.

Türkiye bağlamında “düşünce kuruluşlarının” dış politika yapım süreçlerindeki rolü, etkisi ve ağırlığına ilişkin bir kaç ayırd edici özellik ortaya çıkmıştır ki bunlar bu çalışmanın temel eksenlerini oluşturmaktadır. Bu özelliklerin bir bölümü Türkiye’ye özgü olmakla beraber, büyük çoğunluğu dünyadaki diğer örneklerle önemli benzerlikler ve koşutluklar taşımaktadır. İlk olarak “düşünce kuruluşları”nın faaliyete geçtikleri zaman dilimi bir ayırd edici özellik gibi durmaktadır. Bugünden bakıldığında Türk düşünce kuruluşlarını Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası dönem gibi iki ayrı tarihsel perspektiften değerlendirmek mümkündür. İçinde bulunulan uluslararası ortam, düşünce kuruluşlarının faaliyetlerinin yönünü, kapsamını ve önceliklerini önemli ölçüde belirlemiştir.

Literatürde göz çarpan bir başka ayırd edici özellik, düşünce kuruluşu olma iddiasının arkasından ne kadar doldurulabildiğiyle ilgilidir. Bir diğer ifadeyle, düşünce üretiminin gerçekte ne ölçüde hedeflendiğidir. Temelde düşünce kuruluşlarından yaratıcı ve özgün çözüm önerilerine kaynaklık etmeleri; bir bakıma hukuktaki bilirkişi kurumu çağrıştırır bir iş-

lev görmeleri beklenirken, düşünce kuruluşu olma iddiası taşıyan bazı kurumların yerleşik ya da mevcut siyasi tercih ve kabullere entellektüel meşruiyet kazandırmaya ağırlık verdiği görülmektedir. Bu ikinci gruptakilere literatürde “savunucu kuruluş” (*advocacy tank*) adı verilmektedir. Bunlar ya tamamen ya da kısmen kamuoyu oluşturma, kamuoyunu hazırlama ve hatta manipüle etmeye yoğunlaşan kuruluşlardır. Bu ayrımı yapmak gerek dünya gerekse Türkiye bağlamında pek kolay değildir. Ama ülkemizdeki bazı düşünce kuruluşlarının, savunuculuğu açıkça temel işlevleri arasında saydıklarına zaman zaman tanık olunmuştur.

Üçüncü ve son olarak Anglo-Amerikan ve kıta Avrupası ekolleri diye tanımlanabilecek iki ayrı “düşünce kuruluşu” türünden söz etmek mümkündür. Bu iki ayrı ekol Amerikan ve Fransız örneklerinde büyük ölçüde vücut bulmuş olup temelde “düşünce kuruluşları”nın devlet ya da hükümetlerle ilişkilerinin niteliği, boyutu ve derinliğine bağlıdır. ABD’nin “düşünce kuruluşları”nın anavatanı olduğu; hatta “düşünce kuruluşları”nın sadece bu ülkenin siyasi kültürüne özgü kurumlar olarak ancak bu ülkenin siyasal sisteminde yaşam alanı bulabileceği ileri sürülmektedir. Amerikan siyasal sistemi, düşünce kuruluşlarına kıta Avrupası siyasal sistemlerine oranla çok daha geniş bir hareket alanı ve bağımsızlık tanımaktadır. Kıta Avrupası bağlamında Fransa örneğinden hareket edildiğinde, düşünce kuruluşlarının devletten özerk ya da bağımsız olması gibi bir kaygı ya da beklentiye rastlanmamaktadır. Hatta tam tersine düşünce kuruluşlarını “devlet hizmeti”nde görme eğilimi söz konusudur. Fransız düşünce kuruluşlarının ancak devletin karşılaştığı önemli açmazlarda devreye girmesi meşru sayılmaktadır. Yani bir bakıma krizi aşma araçları sayılmaktadırlar. Bu farklılığın temelinde ABD ve Fransa örneklerinde yasama organlarının dış politika süreçlerindeki ağırlıkları yatmaktadır. ABD’de yasama organın, Fransa’dakine oranla çok daha büyük ağırlık taşıması, bu ülkedeki “düşünce kuruluşları”na faaliyetlerini yasama organı üzerine yoğunlaştırma ve etkili olma imkanı sunmaktadır. Kıta Avrupa siyasal sistemlerine damgasını vuran parti disiplini, yürütmenin ve bürokrasilerin dış politika süreçlerindeki hakim konumu benzer bir etkinliğin önünü kesmektedir. Sonuçta sınırları ve hedefleri büyük ölçüde bunlar tarafından belirlenmiş bir düşünce kuruluşu faaliyet alanı ortaya çıkmaktadır. Benzer biçimde Türkiye’de yasama organı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin dış politika süreçlerinde etkin bir role sahip olmaması, düşünce kuruluşlarını aslında önemli bir etkinlik mecrasından mahrum bırakmaktadır.¹

Bu iki örneği Türkiye bakımından ilginç kılan, Türkiye’de düşünce kuruluşlarının nasıl ve hangi amaçla kurulması ve faaliyet göstermesi

¹ Bakınız, Abdullah Akyüz, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Sivil Toplumun Rolü,” *Cerit-Mazlum ve Doğan* (der.), s. 209-232.

konusunda ortaya çıkan ve giderek derinleşen görüş farklıklarının neredeyse bire bir izdüşümünde yer almalarıdır. Anglo-Amerikan sistemini çağrıştıran görüşün savunucuları, gerçek anlamda düşünce kuruluşlarının ancak "devletin bilgi tekelinin kırılması" ya da "bilginin demokratikleşmesi"yle ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir. Diğer bir ifadeyle, "düşünce kuruluşları" özgür düşünebildikleri ve devletten bağımsız olabildikleri sürece gerçek işlevlerini yerine getirebileceklerdir. Öte taraftan bir diğer grup için ise, Fransız örneğini anımsatır biçimde, "düşünce kuruluşları"nın devletten ya da hükümetten bağımsız olmaları gibi bir kaygı yer yoktur. Hatta bazı uç örneklerde, bunun tam tersi dahi savunulabilmektedir. Türkiye'de bu konuda yaşanan ayrışma Genelkurmay bünyesinde kurulan Stratejik Araştırmalar Merkezi'ne (SAREM) ilişkin tartışmalarda ilk kez su yüzüne çıkmıştır.

Dönemler itibari ile düşünce kuruluşlarına baktığımızda, hem sayılarının hem de görünürlüklerinin büyük siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşüm dönemlerinde arttığı gözlenmektedir. Özellikle siyasal ve ekonomik istikrarsızlık dönemleri yeni arayışları beraberinde getirdiğinden, düşünce kuruluşları için etkinlik gösterme fırsatı sağlamaktadır. Soğuk Savaş döneminde, özellikle 1960'larda Türkiye'de yaşanan da buna benzer bir süreçtir. İlk Türk düşünce kuruluşları 1960'lı yıllarda ortaya çıkmışlardır. Bu süreci tetikleyen üç ana neden vardır: a) 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi, b) Türk sermayesinin yükselişi ve c) Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile gerçekleştirilen ortaklık ilişkisi.

27 Mayıs 1960 müdahalesi düşünce kuruluşları bağlamında biri siyasi diğeri ekonomik iki sonuç doğurmuştur. Bunlardan ilki müdahale sonrası yürürlüğe giren 1961 Anayasasının Türkiye'de düşünce ve örgütlenme özgürlüklerini geliştirmesi ve teminat altına almasıdır. Bu iki özgürlük düşünce kuruluşlarının var olabilmelerinin olmazsa olmaz şartlardır. İkinci neden ise planlı ekonomi uygulamasının bir uzantısı olarak Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) kuruluşudur. DPT bir bakıma, o dönemde yükselmekte olan Türk sermayesine bir örgütlenme modeli de sunmuştur. Bu model AET ile yapılan Ortaklık Anlaşması nedeniyle Avrupa bütünleşmesinin ekonomik yönünü anlamak ve Türk kamuoyuna aktarmak için kurulan İktisadi Kalkınma Teşekkülü'ne (İKT - bugünkü İktisadi Kalkınma Vakfı) esin kaynağı olmuştur. 1965'de kurulan İKT'yi Türkiye'de kurulan ilk düşünce kuruluşları arasında saymak mümkündür. Ancak bir ihtisas kuruluşu kimliği nedeniyle, siyasal ya da toplumsal konular araştırma gündeminde uzunca süre yer almamış, Avrupa Topluluğu (AT) ile ilişkilerde çalışmalarını teknik konularla sınırlı kalmıştır.

Ekonomik, siyasal ve toplumsal konulara yönelik ilk düşünce kuruluşu girişimi Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti’dir (kısaca “Konferans Heyeti”). Girişime öncülük eden Nejat Eczacıbaşı’nun aktardıkları 1960’lara damgasını vuran dinamikleri ortaya koymaktadır:

“1961 Anayasası ülkeye geniş bir demokrasi anlayışı sağlamıştı. Bu belge bazı çevrelerde telaş uyandırmış, bazı çevrelerce de kuşkuyla karşılanmıştı. Özel kesim derhal bir şeyler yapılması zorunluluğuna inanıyor, derlenip toparlanma zamanının geldiğini görüyordu... Bir takım özel girişimciler paranın her şeyi çözeceğine inanıyor, büyük paralarla mücadeleye girmeyi öneriyorlardı. Ben ılımlı ve tarafsız olmayı daha sağlıklı sayıyordum... Toplantılarda doğan görüş ayrılıkları sonuçta katılanları iki gruba ayırdı ve ılımlı yaklaşımı öngören kişilerle *Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti*’ni kurduk.”²

Konferans Heyeti’nin faaliyetleri başlangıçta kısmen (“matching-funds” şeklinde) Ford Vakfı tarafından finanse edilmiştir. Türk düşünce kuruluşlarının atası sayılabilecek Konferans Heyeti’nin amaçları arasında “... gelişmeleri izlemek, aydınlatmak, çözüm seçeneklerini belirlemek ve bunları kamuoyunun, yetkili mercilerin ve tüm ilgililerin dikkatine sunmak”³ sayılmaktaysa da, temel hedef Türkiye’de çağdaş bir kapitalist demokratik sistemin yeşermesine ve pekişmesine katkıda bulunmak öncelikli kaygılardan birisidir.⁴ Bir diğer ifadeyle o dönemde dış politika tercihinin Batı ittifakı yönünde yapmış olan Türkiye’de serbest tartışma ve demokrasi kültürünün oluşmasına katkıda bulunarak kapitalist demokrasileri bir araya getiren bu ittifaka aidiyeti bir bakıma kanıtlamak düşüncesi göz çarpmaktadır. Faaliyetlerinin sona erdiği 1993 yılında Konferans Heyeti Yönetim Kurulunda yer alan Prof. Erdoğan Aklin, “demokratik tartışma kültürünün yerleşmesine katkıda bulunmanın en az siyaset ve çözüm önerilerinde bulunma kadar önemli sayıldığını” ifade etmektedir.⁵

Konferans Heyeti örneğinden hareketle düşünüldüğünde, Soğuk Savaş dönemi düşünce kuruluşlarında ağırlıklı yaklaşım, içeride Batıya yönelik dış politika uzlaşısının sürdürülmesi, dışarıda ise Türkiye’nin Batı ittifakının demokratik ve kapitalist değerlerini paylaştığının kanıtlanmasıdır. Dolayısıyla temel amaç dış politika yapım süreçlerini doğrudan etkilemekten çok, mevcut uzlaş ve yönelimin korunmasıdır. Yine Soğuk Savaş döneminde kurulan Dış Politika Enstitüsü (DPE) ve Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV) benzer eğilimler ve kaygılar

² Nejat F. Eczacıbaşı, *Kuşaktan Kuşağa*, İkinci Baskı, İstanbul, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1991, s. 160.

³ *Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti*, İstanbul, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, 1993), s. 3.

⁴ Prof. Dr. Memduh Yaşa, İstanbul, 3 Ağustos 2005, kişisel görüşme.

⁵ Prof. Dr. Erdoğan Alkin, İstanbul, 10 Ağustos 2005, kişisel görüşme.

taşımışlardır. DPE'nin kuruluşuna uzanan süreçte, içerideki dış politika uzlaşısının özellikle 1960'ların sonu ile 1970'lerin başındaki siyasi kutuplaşmaya kurban gitme ihtimalinin önemli rol oynadığı bizzat kurucusu tarafından ifade edilmiştir.⁶ SİSAV ise DPE ile birlikte özellikle 12 Eylül 1980 darbesi ertesinde Türkiye'nin Batılı kurumlardaki konumunun zayıflamaması için lobi faaliyetlerinde bulunmuştur.

Soğuk Savaşın bitişi hem geleneksel Türk dış politika yapım sürecinin⁷ sürdürülebilirliğinin sorgulanmasına hem düşünce kuruluşlarının temel hedef ve yönelimlerinde benzeri görülmedik farklılaşmaya neden olmuştur. Bunun temel nedeni, kökleri daha cumhuriyetin ilk yıllarına uzanan ve Soğuk Savaş süresince pekiştirilen seçkinler düzeyindeki dış politika uzlaşısının kırılması ve yerine yenisinin halen konulamamasıdır. Öte yandan AB'ye adaylık süreciyle, Aralık 1999 sonrası ülkede ivme kazanan siyasi ve ekonomik reformlar, düşünce ve örgütlenme özgürlüklerinin önünü açmış, yeni ve farklı eğilimlere sahip yeni düşünce kuruluşlarının ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği belirsizlik ve karmaşıklık da bunlara eklenince, dış politika farklı düşünsel ve ideolojik tercihlerin dile getirildiği tartışma, hatta rekabet alanına dönüşmüştür. Yeni dönemde "tüketilebilir bilgi" ve "analize" duyulan ihtiyaç karar vericiler üzerindeki zaman baskısını artırmış ve geleneksel dış politika oluşturma süreçlerini zorlar hale gelmiştir.

Özellikle 2000'li yıllarda, siyasi partiler, etnik gruplar ve iş dünyası gibi etkinlik arayan yeni ve alışılmadık aktörlerin yanı sıra, dış politika yapım sürecinin geleneksel aktörleri olan sivil ve askeri bürokrasi yeni dış politika uzlaşısını şekillendirme çabasıyla düşünce kuruluşlarına yönelmiştir. Bu durumda düşünce kuruluşlarının sayısında yaşanan patlama hem Türkiye'nin giderek çeşitlenen hatta çoğulculaşan siyasal yaşamının bir sonucu, hem de buna bir tepki niteliği taşımaktadır. Tepki oluşu, bu alandaki tekel konumu sorgulanan geleneksel aktörlerin de tartışmaya düşünce kuruluşları üzerinden katılmayı tercih etmesinden kaynaklanmaktadır.

Halen Türkiye'de kaç tane düşünce kuruluşu bulunduğu net bir yanıt vermek mümkün değildir. Sayılarının yaklaşık 30 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu arada bazı düşünce kuruluşları kapanmakta, yerlerine yenileri açılmaktadır. Ayrıca belli dönemlerde öne çıkan düşünce kuruluşlarının bir süre sonra aynı ilgi ve etkiyi uyandıramaz hale geldiğine de tanık olunmaktadır. Bunların en tipi örneklerinden bi-

⁶ Seyfi Taşhan, Ankara, 12 Kasım 2004, kişisel görüşme.

⁷ Bu sürecin vurucu bir tasviri için bakınız, Gündüz Aktan, "Dış Politika Yapmanın Esasları," *Radikal*, 23 Ağustos 2003.

risi 1990’ların başında Sosyal Demokrat Parti’lerin 12 Eylül sonrası ilk kez umut vaat eder duruma gelmesi ile yükselişe geçen, ancak 1990’ların sonundan itibaren faaliyetleri önemli ölçüde azalan Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı’dır (TÜSES). Bir dönem adı neredeyse düşünce kuruluşları ile özdeş halen gelen Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) de yakın dönemde benzer bir akıbeti paylaşmıştır.

Öte yandan siyasal ve ekonomik koşullardaki değişiklik bazı eski düşünce kuruluşlarında da önemli dönüşümlere neden olmuş, daha önce Avrupa bütünleşmesinin teknik yönüne odaklanan İKV, Kopenhag kriterlerinin ortaya çıkışıyla siyasi ve toplumsal konularda da çözüm önerileri geliştirmeye çalışmıştır.

Devlet yönünden bakıldığında hem sivil hem de askeri bürokrasinin iki kurumunun kendi bünyelerinde bir stratejik araştırma merkezi kurdukları görülmektedir. Ayrıca Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), üniversitelerde bir stratejik araştırma merkezi kurma hamlesi başlatmıştır. Halen 32 üniversitede bu tür merkezler bulunduğu ifade edilmektedir.

Sonuçta hem yükselen aktörler hem de geleneksel aktörler dış politika tartışmalarını düşünce kuruluşları üzerinden yürütmektedir. Gelişen noktada düşünce kuruluşları dış politika konusunda söz söylemeye en yetkin ve en donanımlı kurumlar olarak sunulmakta ve öyle de algılanmaktadır. Bir düşünce kuruluşuyla donatılmak, dış politikada söz söyleme “ehliyeti”ne sahip olmak anlamına gelmektedir. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği’nin AB müzakerelerini yürüten heyette yer alma talebini, o dönemde yeni kurduğu Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Enstitüsü’nün (TEPAV) mevcudiyeti ile meşrulaştırmaya çalışmasıdır.

Düşünce kuruluşlarının sayısında ve faaliyetlerinde yaşanan büyük patlama özellikle Türkiye’nin geçirmekte olduğu siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşümün kolaylaştırdığı çeşitliliğin ve çoğulculuğun bir yansıması olarak kabul edilebilir. Ancak temel dış politika öncelikleri ve hedefleri konusunda yaşanan derin görüş ayrılıkları, düşünce kuruluşlarını da halen yaşanmakta olan saflaşma ya da kutuplaşmanın araçlarına dönüştürmektedir. Saflaşma, Türkiye’nin gelecekteki yönelim ve tercihlerinin hem coğrafi hem de siyasal boyuna yoğunlaşmaktadır. Bu ortamda Türkiye’de geçmiş pek de eski olmayan düşünce kuruluşları da, özgün ya da özgür düşünce üretmekten çok bu saflaşmaya koşut “savunuculuk” işlevine ağırlık verme eğiliminde gibidir. Bu ise orta ve uzun vadede bu kuruluşların inandırıcılıklarını ve güvenilirliklerini zedeleyecek bir gelişmedir. Düşünce kuruluşlarının anavatanı ABD’de tam da bu gelişme yaşanmaktadır. Bu ülkedeki bazı etkin düşünce ku-

ruluşunun siyasal tercihlerini, son yirmi yılda siyasal önceliklerini, tarafsızlıklarının ve bilimselliklerinin önüne giderek daha fazla koymasıyla ciddi bir inandırıcılık ve güvenilirlik sorunu ortaya çıkmıştır. Bu durum, biri uzun vadeli diğeri ise çok yakın tarihli iki gelişmeye bağlanmaktadır. Uzun vadeli gelişme ABD’de son 20 yıl içerisinde muhafazakâr yönelimli düşünce sayısının katlanması ile düşünce üretiminde muhafazakâr-liberal dengesinin liberaller aleyhine bozulmasıdır.⁸ Kısa vadede yaşanan gelişme ise, özellikle 11 Eylül sonrası Irak İşgali konusunda Amerikan düşünce kuruluşlarının savaş kararının meşrulaştırılmasında oynadıkları roldür. Irak’ta işler sarpa sardıkça, bu kuruluşlar daha da zor durumda kalmaktadır. Hele bazı düşünce kuruluşları o Irak Savaşı’na o denli angaje olmuştur ki, “araştırmacılarının” aynen gazeteciler gibi cephede savaşan Amerikan birliklerine “iliştirildiklerine” tanık olunmuştur.

Sonuçta yukarıda anılan yerel ve uluslararası eğilimlerin etkisiyle, kısa ve orta vadede Türk düşünce kuruluşlarının bir inandırıcılık ve güvenilirlik sorunu ile karşılaşma olasılığı bulunmaktadır. Varılan noktada bazıları için sivil toplum örgütleri ya da ticari işletme olarak kurulan düşünce kuruluşları bilgi “kirliliği” hatta “zehirlenmesi” kaynakları nitelenmesiyle bizzat ulusal güvenliğe yönelik tehditler olarak görülürken,⁹ bazıları içinse devlet bünyesindeki araştırma merkezleri “yeni toplum mühendisliği hevesi”nin göstergeleri sayılmaktadır. Türk dış politikası için yeni bir uzlaşma arayışlarında, soğukkanlı ve olabildiğince nesnel değerlendirme ve analizlere gereksinim duyulan bu dönemde, ABD’dekine benzer bir olumsuzluk yaşaması, henüz emekleme safhasındaki bu sektörü gerileterek ülkemizdeki uluslararası ilişkiler disiplini için görece yeni keşfedilmiş bir alternatif faaliyet alanını daraltma ve hatta içini boşaltma riskini taşımaktadır.

⁸ Bakır, Andrew Rich, *Think Tanks, Public Policy and the Politics of Expertise*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

⁹ Yüksel Taşkın, “Milliyetçi Sivil Toplum Kuruluşlarının Türk Kimliğini Türk Dünyası Ölçeğinde Yeniden Tanımlama Çabaları ve Dış Politika Gündemine Etkileri”, Cerit-Mazlum ve Doğan (der.), *Sivil Toplum ve Dış Politika*, s. 196-203.